

Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları Ders İçeriklerinde “Eğitim Programı” Kavramı

The Concept of Curriculum in the Pre-service Teacher Education Course Contents

Gülçin Tan Şişman, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, gulcintans@gmail.com

ÖZ. Eğitim fakültelerinde uygulanan lisans programları ders içeriklerinde “eğitim programı” kavramının nasıl bir kapsamda ele alındığının belirlenmesi amacıyla yapılan bu nitel çalışmada doküman incelemesi yoluyla veri toplanmıştır. Çalışmanın temel veri kaynağı Yükseköğretim Kurulu (2007) tarafından hazırlanan “Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları” kılavuzudur. İlgili kılavuzda yer alan toplam 21 öğretmen yetiştirme lisans programından, ilkökul ve ortaokul kapsamında yer alan temel dersler çerçevesinde belirlenen 11 lisans programına [Sınıf Öğretmenliği, İlköğretim Matematik Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği, İngilizce Öğretmenliği, Resim-iş Öğretmenliği, Müzik Öğretmenliği, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği] ait ders kur tanımları çalışma kapsamında analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, eğitim programı kavramının genel olarak okullarda uygulanan öğretim programlarının farklı öğeleri (ağırlıklı olarak eğitim durumları) dikkate alınarak bir ya da iki yarıyıl süresine yayılmış kuramsal dersler kapsamında ele alındığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları, Eğitim Programı kavramı, Ders İçerikleri

ABSTRACT. The purpose of the study was to analyze how the concept of curriculum taken into consideration in the pre-service teacher education course contents. As a qualitative study, data were collected through document analysis. The main data collection source of this study was the Pre-Service Teacher Education Curricula Guide published by the Council of Higher Education (2007). Among 21 pre-service teacher education program, 11 of them (Classroom Teaching; Elementary Mathematics Education; Elementary Science Education; Social Studies Teaching; Turkish Language Teaching; Computer Education and Instructional Technologies; English Language Teaching; Art Teaching; Music Teaching; Physical Education and Sports Teaching; and Elementary Religious Culture and Moral Education) was reviewed. The results indicated that the courses related to the concept of curriculum usually focused on different aspects of the field-specific curriculum, in particular on the implementation process, and most of them were theory-based courses lasting for only one- or two-semester.

Keywords: Pre-service Teacher Education Programs, Concept of Curriculum, Course Contents

SUMMARY

Introduction: Gaining knowledge about theoretical and practical bases of the curriculum as well as the approach and structure of field-specific curriculum has utmost importance for all teacher candidates. Beyond a blueprint or a written document, the curriculum is an alive guideline that requires integrating each core elements with the other dynamics in a harmony. A teacher, on the other hand, is not just curriculum-transmitter; s/he should adapt the curriculum to respond to student differences and to create a better learning environment. At this point, teacher’s knowledge and skills related to the concept of curriculum, curriculum development process, the core elements of curriculum and their relationship become the major keys to reaching the ideal situation where the curriculum is experienced and implemented as intended (Hjalmanson, 2008). In this respect, the aim of the study was to analyze the pre-service teacher education course contents in terms of their potential to support teacher candidates’ understanding of the concept of curriculum.

Method: As a qualitative study, the data were collected through document analyses. The main data collection source of the study was the Pre-Service Teacher Education Curricula Guide published by The Council of Higher Education (2007). During the document analysis process, each course content belongs to 11 different programs was reviewed according to the following keyword “curriculum”. To find out all relevant data, each course contents in the guide were carefully examined line by line and coded according to the research questions.

Results: The results indicated that the courses directly related to the concept of curriculum varied according to the programs, namely the teaching area. While some programs offered the first course related to the concept of curriculum during the first semester, some of them were left to the fifth semester. Further, there was also non-standardized structure regarding the areas of the teacher education courses which are general culture, subject-matter knowledge, and pedagogical knowledge. According to results, Classroom Teaching (CT) program has the most curriculum-related courses under the area of subject-matter knowledge and skills. With regard to the general culture area courses, only three programs, Classroom Teaching, Music Teaching, and Elementary Religious Culture and Moral Education, had one curriculum-related course. Among the teaching profession area courses, only a one course (i.e. Special Instructional Methods I) offered by Elementary Mathematics Education, Elementary Science Education, Social Studies Teaching, Turkish Language Teaching, Computer Education and Instructional Technologies, Art Teaching, Music Teaching, Physical Education and Sports Teaching, and Elementary Religious Culture and Moral Education had more potential to support teacher candidates' understanding of the curriculum. It was also found that only Elementary Science Education and Social Studies Teaching programs had a unique elective course that covers curriculum development theories, models, and processes. Another finding of the study revealed that there were only eight theory-based courses offered by Social Studies Teaching, Classroom Teaching, Music Teaching Elementary Religious Culture and Moral Education, Elementary Science Education and two practice-based courses provided by Music Teaching and Turkish Language Teaching that potentially developed teacher candidates' understanding of the curriculum.

Discussion and Conclusion: Taking all findings into account, it is obvious that the course contents of the pre-service teacher education programs inadequately addressed the concept of curriculum both in quantity and quality. In this respect, teacher candidates' inadequate knowledge and practice about the concept of curriculum might lead to ineffective curricular and instructional applications in classrooms. Thus, the pre-service teacher education programs should be revised thoroughly in terms of their potential to develop teacher candidates' curricular knowledge, skills as well as to fulfil their needs.

GİRİŞ

Ülkelerin, teknolojik, ekonomik, toplumsal ve bilimsel alanlarda gösterdikleri gelişim ve ilerlemenin en temelinde yetiştirdikleri öğretmen gücünün niteliği yer almaktadır. Bu nedendir ki, birçok gelişmiş ülkenin hedeflediği öncelikli amaçların en üst sıralarında "nitelikli öğretmen yetiştirme" yer alır. Bu bağlamda, öğretmen eğitime yön veren gerek ulusal gerekse uluslararası alanyazında yer alan çalışmaların odağında "Nitelikli öğretmen ve nitelikli öğretmen yetiştirme programları nasıl olmalıdır?" sorusu yer almaktadır (Cruickshank, Bainer, Cruz, Giebelhaus, McCullough, Metcalf ve Reynolds, 1996; Darling-Hammond, 2006; Merseeth, ve Koppich, 2000; Özcan, 2012; TEDMEM, 2014; United States Department of Education, 2011; Yıldırım, 2013; Yükseköğretim Kurulu [YÖK], 2007). Öğretmen eğitiminde niteliğin sağlanması ve sürdürülebilirliğine yönelik yapılan araştırmalar ve öneriler her geçen gün daha da artsa da, "niteliğin" öğretmen eğitime nasıl yansıtılacağına yönelik tartışmalar devam etmektedir. Whitehurst (2002), öğretmen eğitimi araştırmalarının çok boyutlu veriye dayalı kanıtların sentezlenmesinden mesleki uzlaşmaya doğru ilerleyen uzun bir süreç olduğunu vurgulayarak, şimdiye kadar yapılan araştırmalar ve kullanılan yaklaşımların bir filin farklı kısımlarını inceleyen meşhur âmâlar gibi her birinin farklı perspektifler ürettiğini ifade etmiştir (akt. Borko, Liston ve Whitcomb, 2006). Öğretmen eğitiminin karmaşık ve çok boyutlu yapısını vurgulayan diğer bir çalışma Cochran-Smith ve Fries (2008) tarafından gerçekleştirilmiştir. Öğretmen eğitimi alanında yapılan araştırmaları (1) program-odaklı; (2) yetiştirme-odaklı; (3) öğrenme-odaklı ve (4) ürün-odaklı olmak üzere dört temel grup altında sınıflandırarak, öğretmen eğitime ilişkin anlayış ve yaklaşımların kavramsallaştırılması ve uygulamaya yansıtılmasına yönelik mevcut eğilimleri ortaya koymuşlardır.

Program-odaklı öğretmen eğitimi araştırmaları, geçmişten günümüze önemini kaybetmeden koruyan en eski araştırma konuları arasındadır (Yıldırım, 2013). Özcan'a (2012) göre bu durum, öğretmen eğitimi programının, yetiştirilmesi hedeflenen öğretmen profilinin (sahip olması gereken

bilgi, beceri, nitelik, yetkinlikler, vb.) temel belirleyicisi olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, bilgi çağının öğrencilerinin bilişsel, duyuşal, sosyal ve psikomotor alanlardaki gelişimlerini zengin öğrenme yaşantıları yoluyla hedeflenen düzeye ulaştırabilen ve aynı zamanda bilgi, medya ve teknoloji becerileri, küresel farkındalık, eleştirel ve yaratıcı düşünme gibi çağın gerektirdiği becerilere sahip ve bu becerileri öğrenme-öğretme sürecine entegre edebilen öğretmenlerin yetiştirilmesinde en önemli unsurlardan birisi de öğretmen eğitimi programlarıdır. Amerikan Öğretmen Eğitim Kurumları Birliği (The American Association of Colleges for Teacher Education [AACTE]) ve 21.Yüzyıl Becerileri Ortaklığı (Partnership for 21st Century Skills [P21]) tarafından hazırlanan raporda, 21.yüzyılın öğretmen eğitimi programının, ilave bir ders ya da ders saati eklemenin ötesinde bir yaklaşım gerektirdiğine vurgu yapılarak, 21.yüzyılın öğretmen adaylarının, derinlemesine anlama, akademik konu alanında uzmanlaşma ve 21.yüzyıl becerilerine yönelik olarak bir programın nasıl geliştirilip kullanılacağına ilişkin yeterliliğe sahip olmaları gerektiği ifade edilmiştir (Greenhill, 2010).

Eğitim programı kavramının taşıdığı önem Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından Temel Eğitime Destek Projesi kapsamında “öğretmenlik mesleğini etkili ve verimli biçimde yerine getirebilmek için sahip olunması gereken bilgi, beceri ve tutumlar” (MEB, 2008, s.VIII) olarak tanımlanan Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterliklerinde de dikkate alınmıştır. Toplam altı boyut kapsamında ele alınan bu yeterlik alanları incelendiğinde, “program ve içerik bilgisi” alanı, “eğitim programı” kavramı ve işlevinin öğretmen adaylarına kazandırılmasıyla doğrudan ilişkilidir. Aslında “öğrenciyi tanıma”, “öğrenme ve öğretme süreci”, “öğrenmeyi, gelişimi izleme ve değerlendirme” yeterlik alanları da eğitim programının geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesine yönelik genel bilgi ve becerileri kapsamaktadır. Türk Eğitim Derneği’nin (TED) 2009 yılında Türkiye kapsamında gerçekleştirdiği “Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri” konulu araştırmada program ve içerik bilgisi yeterliliğine ilişkin çok çarpıcı sonuçlar elde edilmiştir (TED, 2009). Araştırmaya katılan 2007 öğretmenin sadece %1’i yenilenen programları basılı olarak edinirken; %70’i öğretim programlarındaki değişiklikleri ders kitapları veya öğretmen kılavuz kitaplarından takip ettiğini belirtmiştir. Bu durum, kitap yazarlarının anladığı ya da yorumladığı öğretim programının sınıflara yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Eğitim programı, sadece yazılı bir doküman olmaktan öte, program geliştirme sürecinin her bir ögesinin kendi içinde ve diğer öğelerle olan dinamik ilişkisini göz önüne alarak ortak bir payda da bütünleştirilmesini zorunlu kılan bir yapıya sahiptir (Oliva ve Gordon 2013; Ornstein ve Hunkins, 2004; Varış, 1969). Bunun yanında öğretmen de, bu yazılı dokümanın aktarıcısı olmaktan öte, hedefler, içerik, öğrenme-öğretme ve sınav durumları olmak üzere programın her bir ögesinin dinamik ilişkiler bütünü olarak yapılandırıldığının ve bu yol haritasını öğrencilerine, sınıf ortamına ve diğer etmenlere göre düzenlemesi gerektiğinin bilinciyle hareket eden bir farkındalığa sahip olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında, geliştirilen bir eğitim programının, hedeflendiği gibi uygulanabilmesi ve hedeflenen öğrenme çıktılarına ortaya koyabilmesi gerekmektedir. Bu döngüsel sürecin gerçekleşip gerçekleşmediğine odaklanan çalışmalar, eğitim programı kavramının farklı sınıflamalar altında gruplandığını ve en temelde resmi program, uygulanan program ve değerlendirilen program olmak üzere üç farklı program türü olduğuna işaret etmektedir (Burkhardt, Fraser ve Ridgway, 1990; Clements, 2002; MacNab, 2000; Posner, 1995; Ornstein ve Hunkins, 2004). İdeal olan, resmi programın planlandığı gibi uygulamaya aktarılması ve bunun sonucunda ortaya çıkan öğrenme çıktılarının programın hedefleriyle örtüşmesidir (Hjalmarson, 2008). Bu bağlamda, öğretmen adaylarının mesleğe başlamadan önce eğitim programı kavramı, öğeleri, kapsamı ve işlevi hakkında bilgi ve beceriye sahip olmaları ve bunun yanında kendi alanına özgü program yapısını ve yaklaşımını da kavraması eğitim-öğretimin kalitesi ve etkililiği açısından oldukça önemlidir.

Ülkemizde, Milli Eğitim Temel Kanunu çerçevesinde “özel bir ihtisas mesleği” olarak tanımlanan öğretmenlik mesleğine hazırlıkta “genel kültür”, “özel alan eğitimi” ve “pedagojik formasyon” olmak üzere üç temel alana yönelik lisans eğitimi zorunlu kılınmıştır (MEB, 1973, 3.Kısım, Madde 43). Bunun paralelinde, 1982 yılında öğretmen yetiştirme yetkisi üniversitelere devredilmiştir. Öğretmen eğitiminin iyileştirilmesine dönük olarak yapılan program-odaklı en güncel düzenleme 2007 yılında gerçekleştirilmiştir. Ülkemiz eğitim sistemiyle uyumlu ve çağın gerektirdiği bilgi ve becerileri kapsayıcı yapıda eğitim programları oluşturma anlayışına yönelik olarak YÖK tarafından yapılan bu düzenlemeye göre, eğitim fakülteleri lisans programlarındaki alan ve alan

eğitimi derslerinin %50-60, öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin %25-30 ve genel kültür derslerinin %15-20 oranları çerçevesinde belirlenerek ve bazı derslerin adlarında, sürelerinde ve kredilerinde değişiklikler yapılmıştır (YÖK, 2007).

Geçmişten günümüze öğretmen eğitimi alanında gerçekleştirilen bu düzenleme ve iyileştirme çalışmalarının temelinde nitelikli öğretmen profili yaratma ve bu profili çağın gerekliliklerine göre sürdürülebilir kılma hedefleri yer alsa da, ilgili alanyazın incelendiğinde bu hedeflerin henüz gerçekleştirilemediği açıktır (Atanur-Baskan, 2001; Küçükahmet, 2007; Safran, 2014; Yıldırım 2011). Bu bağlamda, eğitim fakültelerinde uygulanan lisans programlarındaki derslerin niteliği ve niceliği, öğretmen eğitiminde yaşanan sorunların nedenlerinden biri olarak alanyazında ifade edilmektedir (Akdemir, 2013; Doğanay ve diğ., 2015; Küçükahmet, 2007). Öğretmen ve öğretmen adaylarının farklı dersler (örn: öğretmenlik meslek bilgisi dersleri) veya farklı yeterlilikler (örn: öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri; eğitim yazılımı seçimi; öğrenme-öğretme sürecine yönelik yeterlikler) kapsamında bilgi ve becerilerinin incelendiği araştırmalarda, gerek program geliştirme gerekse mevcut öğretim programlarına ilişkin bilgi, beceri ve farkındalık düzeylerinin düşük seviye olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ayan, 2011; Hakan, Sağlam, Yaşar, Gültekin ve Deveci, 2011; Korkmaz, Usta ve Güzeller, 2009).

Eğitim sisteminin temel öğelerinden olan program ve öğretmen niteliği arasındaki ilişki göz önüne alındığında, “eğitim programı” kavramına yönelik kuramsal ve uygulamaya dönük bilgi ve becerilerin, 21. yüzyılın nitelikli öğretmenlerinin yetiştirildiği eğitim fakültelerinde uygulanan lisans programları kapsamında yer alıp almadığının belirlenmesi eğitim-öğretimde hedeflenen niteliğin elde edilmesi açısından oldukça önem taşımaktadır. Bu bağlamda, eğitim fakültelerinde uygulanan lisans programları ders içeriklerinde “eğitim programı” kavramının nasıl bir kapsamda ele alındığının belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada yanıt aranan sorular şunlardır:

1. Eğitim fakültelerinde uygulanan lisans programı ders içeriklerinde “eğitim programı” kavramına ilk defa hangi dönem/yarıyıl itibarıyla yer verilmiştir?
2. Eğitim fakültelerinde uygulanan lisans programı öğretmenlik meslek bilgisi, alan ve alan eğitimi ve genel kültür kategorilerine ait ders içeriklerinde “eğitim programı” kavramı nasıl ele alınmaktadır?
3. Eğitim fakültelerinde uygulanan lisans programı ders içeriklerinde “eğitim programı” kavramı ne düzeyde (kuramsal/uygulama ağırlıklı) ele alınmaktadır?

YÖNTEM

Eğitim programı kavramının öğretmen yetiştirme lisans programları ders içeriklerinde ele alınış durumunun ortaya konulmasını amaçlayan bu nitel çalışma, bütüncül çoklu durum çalışması deseninde yürütülmüştür. Bir veya birden çok olay, olgu, bağlam, program, grup ya da birbiriyle ilişkili sistemlerin derinlemesine incelendiği durum çalışmasının bir deseni olan bütüncül çoklu durum çalışmalarında, birden fazla ve her biri kendi başına bütüncül bir olan durumu niteleyen yapıların kendi içinde incelendikten sonra birbirleriyle karşılaştırmalar yapılabilir (McMillan, 2000; Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Bu çalışmada, Sınıf Öğretmenliği (SÖ), İlköğretim Matematik Öğretmenliği (İMÖ), Fen Bilgisi Öğretmenliği (FBÖ), Sosyal Bilgiler Öğretmenliği (SBÖ), Türkçe Öğretmenliği (TÖ), Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği (BÖTE), İngilizce Öğretmenliği (İDÖ), Resim-iş Öğretmenliği (RÖ), Müzik Öğretmenliği (MÖ), Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği (BESÖ), İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği (İDABÖ)] olmak üzere toplam 11 öğretmen yetiştirme lisans programı kendi içinde bütüncül bir durum olarak ele alınmış; eğitim programı kavramının ders içeriklerine yansıtılması açısından incelenmiştir.

Araştırmada yanıt aranan problemler, yazılı materyallerin kapsam açısından analizine odaklanması nedeniyle doküman incelemesi yoluyla veri toplanmıştır. Bilimsel araştırmaların çıkış noktasındaki olay veya olguların yer aldığı yazılı metinlerin analizine odaklanan doküman incelemesi Forster (1995; akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016) tarafından (1) dokümanlara ulaşma; (2) özgünlüğün kontrol edilmesi; (3) dokümanları anlama; (4) veriyi analiz etme ve (5) veriyi kullanma olarak belirlenen beş aşamada gerçekleştirilmiştir. Tablo 1’de doküman incelemesinin aşamaları ve işlemler özetlenmiştir.

Tablo 1. Doküman İncelemesi Aşamaları ve İşlemler

Dok. İnc. Aşamaları	İşlemler
1. Dokümanlara Ulaşma	Araştırma soruları paralelinde ihtiyaç duyulan dokümanlar açıkça ortaya konmuştur. Bu bağlamda, SÖ, İMÖ, FBÖ, SBÖ, TÖ, BÖTE, İDÖ, RÖ, MÖ, BESÖ, İDABÖ olmak üzere toplam 11 öğretmen yetiştirme lisans programı ders içerikleri (kur tanımları) ulaşılması gereken dokümanlardır. Öğretmen eğitimi programlarının YÖK ¹ tarafından standart bir çerçeve içinde belirlenmesinden dolayı, veri setine YÖK'ün resmi web sayfasından ulaşılmıştır.
2. Özgünlüğü Kontrol Etme	YÖK'ün resmi web sayfasından ulaşılan Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları kılavuzu ile yine YÖK'ün web sayfasında her bir program için ayrı ayrı hazırlanan dokümanlarda ² yer alan araştırma kapsamına dâhil edilen toplam 11 öğretmen yetiştirme lisans programı karşılaştırılarak orijinalliği kontrol edilmiştir. Her iki orijinal dokümandaki tek değişiklik İDABÖ ³ yönelik olup; çalışma kapsamında da 2010 yılında değişiklik yapılan İDABÖ programı incelenmiştir.
3. Dokümanları Anlama	Dokümanların belli bir sistem içinde ve birbirleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmesi amacıyla her bir lisans programı incelenerek, araştırma soruları paralelinde kapsama yönelik bir organizasyon yapısı oluşturuldu.
4. Veriyi Analiz Etme	Veri analizi, Bailey (1982; akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016) tarafından belirlenen dört aşama çerçevesinde yürütülmüş olup detaylı açıklamalar veri analizi bölümünde Tablo 3'te açıklanmıştır.
5. Veriyi Kullanma	Araştırmanın veri seti YÖK'ün resmi web sitesinde yayınlanan ve herkesin erişimine açık dokümanlar olup; elde edilen bulgular kurum ve/veya kişilerden bağımsız olarak bilimsel etik kuralları çerçevesinde raporlaştırılmıştır.

Araştırmanın Veri Kaynağı

Çalışmanın temel veri kaynağı, YÖK (2007) tarafından hazırlanan “Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları” kılavuzudur. İlgili kılavuzda yer alan toplam 21 öğretmen yetiştirme lisans programı arasından, ilkökul ve ortaokul kapsamındaki temel derslerin öğretiminden sorumlu öğretmenlik lisans programları çerçevesinde belirlenen 11 lisans programına [Sınıf Öğretmenliği (SÖ), İlköğretim Matematik Öğretmenliği (İMÖ), Fen Bilgisi Öğretmenliği (FBÖ), Sosyal Bilgiler Öğretmenliği (SBÖ), Türkçe Öğretmenliği (TÖ), Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği (BÖTE), İngilizce Öğretmenliği (İDÖ), Resim-iş Öğretmenliği (RÖ), Müzik Öğretmenliği (MÖ), Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği (BESÖ), İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği (İDABÖ)] ait ders içerikleri çalışma kapsamında analiz edilmiştir. YÖK kılavuzunda yer alan fakat çalışma kapsamına dâhil edilmeyen lisans programları Almanca, Arapça, Fransızca, görme engelliler, işitme engelliler, Japonca, okul öncesi, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, üstün zekâlılar ve zihin engelliler öğretmenliğidir.

Veri Analizi

Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları kılavuzunda (YÖK, 2007) yer alan 11 farklı öğretmenlik alanına ait lisans programlarındaki tüm derslere ait içeriklerden (kur tanımlarından) elde edilen nitel veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz “... daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. ...Bu tür analizde amaç elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239). Betimsel analiz sürecinde 11 lisans programı kapsamında 339 alan ve alan eğitimi; 134 öğretmenlik meslek bilgisi ve 143 genel kültür kategorisine ait olmak üzere toplam 616 ders içeriği incelenmiştir. Ders sayılarının, ders kategorileri ve lisans programlarına göre dağılımı tablo 2’de verilmiştir.

¹<http://www.yok.gov.tr/documents/10279/30217/E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M+FAK%C3%9CLTES%C4%B0%20%C3%96%C4%9ERETMEN+YET%C4%B0%C5%9ET%C4%B0RME+L%C4%B0SANS+PROGRAMLARI.pdf/054dfc9e-a753-42e6-a8ad-674180d6e382>

² http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik/-/journal_content/56_INSTANCE_rEHF8BIsfYRx/10279/49875

³ 27.07.2010 tarihli Yükseköğretim Yürütme Kurulu toplantısında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü'nün adı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü olarak değiştirilmiş ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü Programı kabul edilmiştir.

Tablo 2. Ders Sayılarının Ders Kategorileri ve Lisans Programlarına Göre Dağılımı

DK	Lisans Programları											
	SÖ	İMÖ	FBÖ	SBÖ	TÖ	BÖTE	İDÖ	RÖ	MÖ	BESYO	İDKA	Toplam
A	36	18	33	36	30	22	31	23	57	26	27	339
ÖMD	12	12	13	13	12	11	13	12	12	12	12	134
GK	14	13	11	11	12	9	10	15	17	14	17	143
<i>Toplam</i>	62	43	57	60	54	42	54	50	86	52	56	616

(DK: Ders Kategorisi; A: Alan ve alan eğitimi kategorisine ait dersler; ÖMD: Öğretmenlik meslek bilgisi kategorisine ait dersler; GK: Genel kültür kategorisine ait dersler)

Bu bağlamda, 11 farklı öğretmenlik alanına ait lisans programları ders içerikleri (1) betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma; (2) tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi; (3) bulguların tanımlanması ve (4) bulguların yorumlanması olmak üzere toplam dört aşamada gerçekleştirilen betimsel analiz süreci ile tamamlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Tablo 3'te veri analizi aşamaları ve bu aşamalarda gerçekleştirilen işlemler açıklanmıştır.

Tablo 3. Veri Analizi Aşamaları ve İşlemler

Veri Analizi Aşamaları	İşlemler
1. Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma	Araştırmanın odağındaki "eğitim programı" kavramının ders içeriklerinde ele alınma durumu "doğrudan ilişkili" ve "dolaylı ilişkili" olmak üzere iki temel tema çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu çerçeve kapsamında, araştırma soruları doğrultusunda "lisans programı", "dönem/ yarıyıl", "ders kategorisi (öğretmenlik meslek bilgisi, alan ve alan eğitimi ve genel kültür)", "teorik/uygulama saati", "kredisi" ve "içerik ağırlık düzeyi (kuramsal ağırlıklı içerik ve uygulama ağırlıklı içerik) olmak üzere altı alt başlık belirlenmiştir.
2. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi	Belirlenen tematik çerçeveye göre, 11 farklı öğretmenlik alanına ait lisans programlarındaki tüm ders içerikleri "program", (eğitim/öğretim programı, program geliştirme, ilköğretim programları ve alana özgü öğretim programı gibi ifadeleri kapsayıcı olmasından dolayı) anahtar kelimesiyle tek tek taranmıştır. Anahtar kelimeyi içeren derslerin listesi oluşturulmuştur. Listede yer alan bu dersler, kur tanımlarında tespit edilen anahtar kelimenin içerikte yer alan anlamı dikkate alınarak incelenmiştir. Örneğin BÖTE "Eğitimde Grafik Canlandırma" dersi kur tanımında "canlandırma, canlandırmada script dilini kullanarak temel düzeyde program geliştirme" olarak ifade edilen durum, bu çalışmanın odağındaki kavramla ilişkili olmadığından analize dâhil edilmemiştir. Bu bağlamda, ders içeriklerinde anahtar kelimeyi içeren ve eğitim programı kavramının bir bütün olarak ele alındığı dersler "doğrudan ilişkili" olarak kodlanmıştır. Buna ek olarak, ders içeriklerinde anahtar kelimeyi içermeyen, fakat eğitim programının öğelerinden birine/birkaçına vurgu yapan (Örneğin, İDÖ Özel Öğretim I dersi kur tanımında yer alan "Öğretim tasarımı ve hedef yazma" ifadesi eğitim programı kavramı ile dolaylı ilişkilidir.) dersler ile kur tanımında "müfredat" kelimesini içeren dersler (sadece İDABÖ programında "Ahlak ve Değerler Eğitimi" dersinde tespit edilmiştir) ise "dolaylı ilişkili" olarak kodlanmıştır. Bu doğrultuda belirlenen dersler, ait olduğu lisans programı, ders kategorisi (genel kültür dersi; meslek dersi ve alan dersi), dönem/yarıyılı, teorik/uygulama saati, kredisi ve içerik ağırlık düzeyi (kuramsal ağırlıklı içerik [program geliştirmenin öğeleri, kuramları, modelleri, süreçleri, vb. vurgu yapan] ve uygulama ağırlıklı içerik [program geliştirme/uygulama/değerlendirme çalışmaları vb. vurgu yapan]) alt temalarına göre kodlanmıştır.
3. Bulguların tanımlanması	Betimsel analizin özelliğine uygun olarak derslerin kur tanımlarında eğitim programı kavramının yansıtılma durumunu mümkün olduğunca aktarabilmek amacıyla bulgular bölümünde derslerin kur tanımlarından doğrudan alıntılara yer verilmiştir.
4. Bulguların yorumlanması	Tematik çerçeve esasında tanımlanan bulguların açıklanması, ilişkilendirilmesi ve yorumlanması, alanyazında yapılan diğer araştırma sonuçları ve araştırmacının çıkarımları ile harmanlanarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada elde edilen verilerin güvenilirlik hesaplaması için Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100 olarak formül kullanılmıştır. Bu doğrultuda, rastgele seçilen üç lisans programı, araştırmacı ve Eğitim Programları ve Öğretim alanında görev yapan iki akademisyen tarafından betimsel analiz sürecinde belirlenen tematik çerçeve ve alt temalara göre bağımsız olarak incelenmiştir. Her bir lisans programı için

hesaplanan görüş birliği oranı %85'in üzerinde olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen dokümanların farklı uzmanlar tarafından bağımsız olarak kodlanarak incelenmesi, kodlayıcılar arası tutarlılığa ek olarak, hem araştırma sürecinin ayrıntılı olarak betimlenmesine özen gösterilmiş hem de bulgular raporlanırken ilgili temalar altında ortaya çıkan kodların desteklenmesi amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Betimsel analiz sürecinin işleyişine yönelik örnek, Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Betimsel Analiz Sürecine Yönelik Örnek

Program	Adı	Ders				Kur tanımından alıntı	"Eğitim programı" kavramı	
		DK	Y	T/U	K		İçerik ilişkisi	İçerik ağırlığı
SBÖ	Program Geliştirme*	ÖMD	8	2/0	2	"...program geliştirmenin kuramsal temelleri, eğitim programı tasarımı ve modeller, program geliştirme süreci, yeni yönelimler" (YÖK, 2007; s.80)	Doğrudan	Kuramsal ağırlık
İDÖ	Dil Becerilerinin Öğretimi I	A	5	2/2	3	"...farklı yeterlilik düzeylerine uygun ders planlama ilke ve teknikleri" (YÖK, 2007; s.132)	Dolaylı	-----

(Y: Yarıyıl; T/U: Teorik/Uygulama; K: Kredi) * "Programda yer alan (*) işaretli dersler, ilgili yarıyılın tüm öğrencileri için zorunludur. Fakülte yönetimi, bu ders yerine, farklı bir dersi zorunlu ders olarak programa koyabilir." (YÖK, 2007; s.10)

BULGULAR

Eğitim fakültelerinde uygulanan lisans programları ders içeriklerinde "eğitim programı" kavramının nasıl bir kapsamda ele alındığının belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmadan elde edilen bulgular araştırma sorularına paralel olarak verilmiştir.

Eğitim Programı Kavramını İçeren İlk Derslerin Dönemlere Göre Dağılımı

Araştırmanın birinci sorusunda, çalışmaya dâhil edilen öğretmen yetiştirme lisans programlarında "eğitim programı" kavramıyla doğrudan ilişkili olan ilk dersin hangi dönem/yarıyıl kapsamında verildiği incelenmiştir. Toplam 11 öğretmenlik alanı lisans programına ait ders içerikleri incelendiğinde "eğitim programı" kavramına doğrudan vurgu yapan ilk derslerin farklı isimler altında ve farklı dönemlere ait olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, İMÖ, TÖ, BÖTE, RİO ve BESÖ programlarında eğitim programı kavramı ile doğrudan ilişkili olan dersler ilk defa 5. yarıyıl verilirken; SÖ, İDABÖ ve FBÖ programlarında 3. yarıyıl; SBÖ ve MÖ programlarında ise 1. yarıyıl itibarıyla verilmektedir. Eğitim programı kavramıyla doğrudan ilişkili olan derslerin program ve yarıyıl bazında sınıflandırıldığı tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 5. Eğitim Programı Kavramıyla Doğrudan İlişkili Olan İlk Derslerin Program ve Yarıyıla Göre Dağılımı

Program	Adı	Dersin	
		Y	Kur tanımından alıntı
SBÖ	Sosyal Bilgilerin Temelleri	1	"..sosyal bilgiler programlarının geliştirilmesinde sosyal bilimlerin rolü..." (YÖK, 2007; s.73)
MÖ	Felsefe	1	"...eğitimin felsefi temelleri ve eğitim programlarına etkisi..." (YÖK, 2007; s.183)
SÖ	Felsefe*	3	"...eğitimin felsefi temelleri ve eğitim programlarına etkisi..." (YÖK, 2007; s.33)
FBÖ	Genel Fizik Lab. III	3	"... uygulanan Fen ve Teknoloji öğretim programı ile ilişkilendirilmesi" (YÖK, 2007; s.61)
İDABÖ	Felsefeye Giriş	3	"...eğitimin felsefi temelleri ve eğitim programlarına etkisi..." (YÖK, 2010; s.4)
İMÖ, TÖ, BÖTE, RİO, BESÖ	Özel Öğretim Yöntemleri I	5	"ilgili öğretim programının incelenmesi (amaç, kazanım, tema, ünite, etkinlik vb.)" (YÖK, 2007)

Öğretmenlik Meslek Bilgisi, Alan ve Alan Eğitimi ve Genel Kültür Ders İçeriklerinde “Eğitim Programı” Kavramı

Araştırmanın ikinci sorusunda eğitim fakültelerinde uygulanan lisans programı öğretmenlik meslek bilgisi, alan ve alan eğitimi ve genel kültür ders içeriklerinde “eğitim programı” kavramının yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamına dâhil edilen 11 lisans programındaki ders kategorileri incelendiğinde, her kategorideki ders sayısının program türüne göre değiştiği görülmektedir.

Öğretmenlik meslek bilgisi dersleri kategorisinde yer alan “Özel Öğretim Yöntemleri-I” dersinin İMÖ, FBÖ, SBÖ, TÖ, BÖTE, RİÖ, MÖ, BESÖ, İDABÖ programlarına ait kur tanımlarında “İlgili öğretim programının incelenmesi (amaç, kazanım, tema, ünite, etkinlik vb.)” şeklinde ele alındığı ve bundan dolayı da diğer meslek bilgisi derslerine göre “eğitim programı” kavramının uygulamada olan öğretim programı ile ilişkilendirilerek daha kapsamlı bir şekilde incelenmesine olanak sağladığı söylenebilir. Diğer yandan, aynı dersin İDÖ programına özgü kur tanımı incelendiğinde, eğitim programı kavramının bazı boyutlarına (hedefler ve eğitim durumları) vurgu yapılmasına rağmen yukarıda bahsedilen lisans programlarında bu dersin odağına alınan ilgili öğretim programından bahsedilmediği görülmüştür. Ayrıca, tablo 6’da da verildiği gibi, SÖ bölümü öğretmenlik meslek bilgisi ders kategorisinde “Özel Öğretim Yöntemleri” dersi bulunmamaktadır. Bu dersin dışında, öğretmenlik meslek bilgisi ders kategorisinde SBÖ programına özgü olarak “Program Geliştirme” ve FBÖ programına özgü olarak yer alan “Fen-Teknoloji Programı ve Planlama” derslerinin kur tanımlarının eğitim programı kavramıyla doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Eğitim Programı Kavramıyla Doğrudan İlişkili Öğretmenlik Meslek Bilgisi Derslerinin Bölümlere Göre Dağılımı

Program	Adı	T/U	K	Y	Dersin
					Kur tanımından alıntı
İMÖ, FBÖ, SBÖ, TÖ, BÖTE, RİÖ, MÖ, BESÖ, İDABÖ	Özel Öğretim Yöntemleri I	2/2	3	5	“...ilgili öğretim programının incelenmesi (amaç, kazanım, tema, ünite, etkinlik vb.)” (YÖK, 2007)
FBÖ	Fen-Teknoloji Programı ve Planlama*	3/0	3	4	“Öğretim programının tanımı, program geliştirmenin ilkeleri, program geliştirmede temel yaklaşımlar, program geliştirme süreci, ...” (YÖK, 2007; s.63)
SBÖ	Program Geliştirme*	2/0	2	8	“... program geliştirmenin kuramsal temelleri, eğitim programı tasarımı ve modeller, program geliştirme süreci...” (YÖK, 2007; s.80)

Genel kültür kategorisinde yer alan ders içerikleri analizinden elde edilen bulgularda ise, sadece SÖ, MÖ ve İDABÖ ders içeriklerinde “eğitim programı” kavramına doğrudan vurgu yapan dersler olduğu görülmüştür. Genel kültür ders kategorisinde “eğitim programı” kavramıyla doğrudan ilişkili olan dersler tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Eğitim Programı Kavramıyla Doğrudan İlişkili Genel Kültür Derslerinin Bölümlere Göre Dağılımı

Program	Adı	T/U	K	Y	Dersin
					Kur tanımından alıntı
	Felsefe*	2/0	2	3	“...eğitimin felsefi temelleri ve eğitim programlarına etkisi...” (YÖK, 2007; s.33)
SÖ	İlköğretimde Kaynaştırma	2/0	2	8	“...kaynaştırma uygulamalarında öğretim programları, programın amaçları ve uygulanması; kaynaştırma programının bireyselleştirilmiş eğitim programları ile desteklenmesi” (YÖK, 2007; s.39)
MÖ	Felsefe	2/0	2	1	“...eğitimin felsefi temelleri ve eğitim programlarına etkisi...” (YÖK, 2007; s.183)
İDABÖ	Felsefeye Giriş	2/0	2	3	“...eğitimin felsefi temelleri ve eğitim programlarına etkisi...” (YÖK, 2010; s.4)

Alan ve alan eğitimi ders kategorisinde “eğitim programı” kavramına doğrudan vurgu yapan lisans programı ve toplam ders sayısı göz önüne alındığında, en fazla ders sayısına sahip olan program toplam 12 ders ile SÖ lisans programıdır. Tablo 8’de görüldüğü gibi, diğer bölümler sırasıyla 5 ders ile FBÖ; 3 ders ile MÖ; 2 ders ile SBÖ ve İDABÖ; 1 ders ile de TÖ ve BÖTE lisans programlarıdır. Bunun yanında İMÖ, İDÖ ve BESÖ lisans programları kur tanımında, alan ve alan eğitimi ders kategorisindeki dersler arasında “eğitim programı” kavramına doğrudan vurgu yapan bir derse rastlanamamıştır. Tüm bölümlere ait alan ve alan eğitimi ders kategorisinde “eğitim programı” kavramıyla doğrudan ilişkili olan dersler tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Eğitim Programı Kavramıyla Doğrudan İlişkili Alan ve Alan Eğitimi Derslerinin Bölümlere Göre Dağılımı

Program	Adı	T/U	K	Y	Dersin	
					Kur tanımından alıntı	
SÖ	Müzik Öğretimi	1/2	2	4	“...ilköğretim müzik programı ile ilgili etkinlik uygulamaları” (YÖK, 2007; s.34)	
	Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi	1/2	2	4	“İlköğretim Beden Eğitimi dersi öğretim programıyla ilgili kuramsal yapı (programın yapısı, temel beceriler, programın temel unsurları, sınıflara göre kazanımlar, öğretim yöntemleri, sınıf yönetimi, ölçme ve değerlendirme)...” (YÖK, 2007; s.34)	
	Fen ve Teknoloji Öğretimi I	3/0	3	5	“...ilköğretim fen programının özellikleri...” (YÖK, 2007; s.35)	
	Hayat Bilgisi Öğretimi	3/0	3	5	“...hayat bilgisi öğretim programının kazanım, beceri, kavram vb. özellikler yönünden incelenmesi, programda yer alan temalar ve temaların içerdiği kazanımların sınıflara göre dağılımı...” (YÖK, 2007; s.35)	
	Matematik Öğretimi I	3/0	3	5	“...ilköğretim matematik programının kapsamı, amacı ve özellikleri; 1, 2, 3. sınıf öğretim programındaki konular, kazanımlar ve bunlara uygun etkinlik özellikleri...” (YÖK, 2007; s.35-36)	
	Fen ve Teknoloji Öğretimi II	3/0	3	6	“...fen ve teknoloji öğretim programına ilişkin örnek etkinlik geliştirme ve sunma...” (YÖK, 2007; s.36)	
	Türkçe Öğretimi	3/0	3	6	“...ilköğretim Türkçe programının incelenmesi;... programa ilişkin örnek etkinlik uygulamaları” (YÖK, 2007; s.37)	
	Sosyal Bilgiler Öğretimi	3/0	3	6	“... sosyal bilgiler öğretim programının incelenmesi (kazanım, beceri, tema, vb.) ...” (YÖK, 2007; s.37)	
	Matematik Öğretimi II	3/0	3	6	“...programda kesirler, geometri, ölçme ve ölçüler, veri kazanımlarına uygun örnek etkinlikler...” (YÖK, 2007; s.37)	
	Görsel Sanatlar Öğretimi	1/2	2	7	“...programa uygun resim, grafik tasarımı, tekstil tasarımı, mimari tasarım ve geleneksel tasarımları uygulama...” (YÖK, 2007; s.38)	
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi	2/0	2	7	“...ilköğretim I. kademe din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programının incelenmesi (kazanım, içerik yöntem, vb.)...” (YÖK, 2007; s.38)	
	Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim	2/0	2	8	“...birleştirilmiş sınıflarda öğretim programının yapısı...” (YÖK, 2007; s.39)	
	FBÖ	Genel Kimya Lab. II	0/2	1	2	“... fen ve teknoloji öğretim programında yer alan dersin konularına paralel olarak öğrenci düzeyine ve konuya uygun kapalı, açık ya da araştırmaya dayalı deneyler” s.59 (YÖK, 2007; s.59)
		Genel Fizik Lab. III	0/2	1	3	“... bu konuların fen ve teknoloji öğretim programı ile ilişkilendirilmesi” (YÖK, 2007; s.61)
Fen Öğretimi Lab. Uygulamaları I		2/2	3	5	“...laboratuvar çalışmalarının programdaki yeri; program kapsamında fizik, kimya, biyoloji konularında kapalı uçludan açık uçluya doğru çeşitli deneyler” (YÖK, 2007; s.63-64)	
Fen Öğretimi Lab. Uygulamaları II		2/2	3	6	“... fen ve teknoloji programından faydalanılarak deney tasarlama” (YÖK, 2007; s.65)	

Tablo 8. Eğitim Programı Kavramıyla Doğrudan İlişkili Alan ve Alan Eğitimi Derslerinin Bölümlere Göre Dağılımı (devamı)

Program	Adı	T/U	K	Y	Dersin	
					Düzenleme	Kur tanımından alıntı
FBÖ	Evrım	2/0	2	7		"...bu konuların fen ve teknoloji öğretim programı ile ilişkilendirilmesi" (YÖK, 2007; s.66)
	Özel Öğretim Yöntemleri II	2/2	3	7		"Mikro öğretim uygulamaları: Fen ve teknoloji öğretim programından seçilecek konularda öğrencilerin sınıfta plan hazırlayıp, ortam araç-gereç ve materyalleri düzenleyerek ders sunmaları" (YÖK, 2007; s.66)
MÖ	Eğitim Müziği Dağarı	2/2	2	5		"... ilk ve orta öğretim müzik programlarında öngörülen amaçların öğrenciye kazandırılması ve geliştirilmesinde seçilen örnekler"(YÖK,2007; s.195)
	Özel Öğretim Yöntemleri II	2/2	3	7		"... ilköğretim ve ortaöğretim müzik dersi öğretim programlarının incelenmesi" (YÖK, 2007; s.199)
	Okulöncesi Müzik Eğitiminde Genel Yaklaşımlar*	0/2	1	8		"...çocuğun kişilik gelişimini ve sosyalleşmesini sağlayacak, duygularını ifade edebileceği, yaratıcılığını destekleyebileceği müzik eğitim programları oluşturma" (YÖK, 2007; s.202)
SBÖ	Sosyal Bilgilerin Temelleri	2/0	2	1		"...sosyal bilgiler programlarının geliştirilmesinde sosyal bilimlerin rolü" (YÖK, 2007; s.73)
	Felsefe	2/0	2	2		"... eğitimin felsefi temelleri ve eğitim programlarına etkisi" (YÖK, 2007; s.33)
İDABÖ	Din Eğitimi	2/0	2	7		"...din öğretiminde öğretim programı modelleri" (YÖK, 2010; s.8)
	Özel Öğretim Yöntemleri II	2/2	3	7		"İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programının genel ve özel amaçları, yöntemler, planlama, mikro öğretim uygulamaları..." (YÖK, 2010; s.8)
TÖ	Özel Öğretim Yöntemleri II	2/2	3	6		"...ilköğretim okullarında uygulanmakta olan Türkçe dersi öğretim programlarının eleştirel bakış açısıyla incelenip değerlendirilmesi" (YÖK, 2007; s.94)
BÖTE	Özel Öğretim Yöntemleri II	2/2	3	6		"Bilgisayar dersi öğretim programından seçilecek konularda öğrencilerin, sınıfta plan hazırlayıp, ortam, araç-gereç ve materyalleri düzenleyerek ders sunmaları ve sunuların öğretmenlik bilgi ve becerileri yönünden değerlendirilmesi" (YÖK, 2007; s.66)

Ders İçeriklerinde "Eğitim Programı" Kavramının Düzeyi

Çalışmanın son araştırma sorusunda eğitim fakültelerinde uygulanan lisans programları ders içeriklerinde "eğitim programı" kavramının hangi düzeyde ele alındığına odaklanılmıştır. Bu bağlamda, kuramsal ağırlıklı içerik (program geliştirmenin öğeleri, kuramları, modelleri, vb. vurgu yapan) ve uygulama ağırlıklı içerik (program geliştirme/uygulama/değerlendirme süreç ve çalışmaları vb. vurgu yapan) olmak üzere eğitim programı kavramıyla doğrudan ilişkili olan dersler iki kategori altında incelenmiştir. Elde edilen bulgular, "eğitim programı" kavramının hem kuramsal hem de uygulama ağırlıklı ele alındığı derslerin, sayı ve bölüme göre çeşitliliğinin oldukça sınırlı olduğunu göstermiştir. Eğitim programı kavramını kuramsal ve uygulama ağırlıklı düzeyde ele alan dersler Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Eğitim Programı Kavramını Kuramsal ve Uygulama Ağırlıklı Düzeyde Ele Alan Dersler

Program	Adı	DK	T/U	K	Y	Dersin	
						Düzenleme	Kur tanımından alıntı
SBÖ	Sosyal Bilgilerin Temelleri	A	2/0	2	1	Kuramsal ağırlık	"...sosyal bilgiler programlarının geliştirilmesinde sosyal bilimlerin rolü" (YÖK, 2007; s.73)
	Program Geliştirme*	ÖM D	2/0	2	8	Kuramsal ağırlık	"... program geliştirmenin kuramsal temelleri, eğitim programı tasarımı ve modeller, program geliştirme süreci..." (YÖK, 2007; s.80)

Tablo 9. Eğitim Programı Kavramını Kuramsal ve Uygulama Ağırlıklı Düzeyde Ele Alan Dersler (devamı)

Program	Adı	DK	T/U	K	Y	Dersin Düzey	Kur tanımından alıntı
SÖ	Felsefe*	GK	2/0	2	3	Kuramsal ağırlıklı	"...eğitimin felsefi temelleri ve eğitim programlarına etkisi..." (YÖK, 2007; s.33)
	Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim	A	2/0	2	8	Kuramsal ağırlıklı	"...birleştirilmiş sınıflarda öğretim programının yapısı..." (YÖK, 2007; s.39)
İDABÖ	Felsefeye Giriş	GK	2/0	2	3	Kuramsal ağırlıklı	"...eğitimin felsefi temelleri ve eğitim programlarına etkisi..." (YÖK, 2010; s.4)
	Din Eğitimi	A	2/0	2	7	Kuramsal ağırlıklı	"...din öğretiminde öğretim programı modelleri" (YÖK, 2010; s.8)
MÖ	Felsefe	GK	2/0	2	1	Kuramsal ağırlıklı	"...eğitimin felsefi temelleri ve eğitim programlarına etkisi..." (YÖK, 2007; s.183)
FBÖ	Fen-Teknoloji Programı ve Planlama*	ÖMD	3/0	3	4	Kuramsal ağırlıklı	"Öğretim programının tanımı, program geliştirmenin ilkeleri, program geliştirmede temel yaklaşımlar, program geliştirme süreci, ..." (YÖK, 2007; s.63)
MÖ	Okulöncesi Müzik Eğitiminde Genel Yaklaşımlar*	A	0/2	1	8	Uygulama ağırlıklı	"...çocuğun kişilik gelişimini ve sosyalleşmesini sağlayacak, duygularını ifade edebileceği, yaratıcılığını destekleyebileceği müzik eğitim programları oluşturma" (YÖK, 2007; s.202)
TÖ	Özel Öğretim Yöntemleri II	A	2/2	3	6	Uygulama ağırlıklı	"...ilköğretim okullarında uygulanmakta olan Türkçe dersi öğretim programlarının eleştirel bakış açısıyla incelenip değerlendirilmesi" (YÖK, 2007; s.94)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Eğitim fakülteleri lisans programları ders içeriklerinde "eğitim programı" kavramının nasıl bir kapsamda ele alındığının belirlenmesi amacıyla yapılan bu nitel çalışmada, eğitim programı kavramının genel olarak okullarda uygulanan öğretim programlarının farklı öğeleri (ağırlıklı olarak eğitim durumları) dikkate alınarak bir ya da iki yarıyıl süresine yayılmış dersler kapsamında ele alındığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucu destekleyen bulgular öğretmen ve öğretmen adaylarının mesleki yeterliklerinin belirlenmesine odaklanan araştırmalarda da elde edilmiştir. Duman'ın (2006) program geliştirme yeterliklerinin belirlenmesine yönelik çalışmasında, öğretmen adaylarının ünitelendirilmiş yıllık plan hazırlayabilme konusunda orta düzeyde yeterli oldukları, program geliştirme konusuna ilişkin ise kendilerini çok yetersiz gördükleri sonuçlarına ulaşılmıştır. Öğretmenlerin, öğretim programları hakkında bilgi sahibi olma durumlarına yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda ise bu seviyenin oldukça düşük olduğu (Hakan vd., 2011; TED, 2009), uygulamalarını öğretim programlarına göre düzenleme konusunda da tam olarak yeterli olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Ayan, 2011).

"Eğitim programı" kavramıyla doğrudan ilişkili içeriğe sahip ilk derslerin, lisans programlarına göre farklılık gösterdiği ve 1.dönem (SBÖ ve MÖ); 3.dönem (SÖ, İDABÖ ve FBÖ) ve 5.dönem (İMÖ, TÖ, BÖTE, RİO ve BESÖ) itibariyle programlara dâhil olduğu görülmüştür. İncelenen 11 farklı alana ait lisans programı arasında sadece İDÖ programında "eğitim programı" kavramıyla doğrudan ilişkili içeriğe sahip bir derse rastlanamamıştır. Bunun yanında, tüm lisans programlarında 1.dönem dersi olarak yer alan "Eğitim Bilimlerine Giriş" ve 3/4.dönem dersi olarak yer alan "Öğretim İlke ve Yöntemleri" derslerinin kur tanımlarında "eğitim programı" kavramına açıkça yer verilmemesi de düşündürücü bir durumdur. Darling-Hammond (2006) da, öğretmenlere kuramsal temellere odaklanmadan sadece başkaları tarafından geliştirilmiş bir programı uygulamaları için öğretilen öğretim stratejileri ile programın hedeflerinin gerçekleştirilemeyeceğini ifade ederek, bu tarz bir eğitimi, tıp alanında anatomi ve fizyoloji bilgisi olmadan doktor adaylarına ameliyat tekniklerinin öğretilmesine benzetmiştir.

Bunun yanı sıra, sadece SBÖ ve MÖ programlarında "eğitim programı" kavramına odaklanan farklı derslerin 1.dönem itibariyle verilmesi de derslerin dönemlere tesadüfi bir biçimde

yerleştirildiği sonucunu doğrulamaktadır (Küçükahmet, 2007). Bu bağlamda, lisans eğitiminin ilk döneminde “eğitim programı” kavramına yönelik ön bilgi düzeyi yetersiz olan bir öğretmen adayı için “Eğitimin felsefi temelleri ve eğitim programlarına etkisi” ya da “Sosyal bilgiler programlarının geliştirilmesinde sosyal bilimlerin rolü” konularının anlamlandırılması oldukça güçtür. Duman (2006) tarafından sınıf öğretmeni adayları ile yapılan araştırmada; program geliştiriminin sosyal, tarihi ve felsefi temelleriyle ilgili yeterliliklerin, öğretmen adaylarının kendilerini en yetersiz gördükleri alanlar arasında yer alması da bu sonucu destekler niteliktedir.

Çalışma kapsamında incelenen toplam 11 lisans programındaki derslerin kategorileri göz önünde bulundurulduğunda, “eğitim programı” kavramıyla doğrudan ilişkili en fazla ders, alan ve alan eğitimi kategorisinde yer alırken, bunu sırasıyla genel kültür kategorisi ve öğretmenlik bilgi ve beceri ders kategorisi takip etmektedir. Alan ve alan bilgisi ders kategorisindeki bu ağırlığın sebebi, tüm programlardaki genel ağırlığın bu kategoriye (%50) verilmesi olarak gösterilebilir (YÖK, 2007). Fakat öğretmenlik bilgi ve beceri ders kategorisinin programlardaki genel ağırlığının (%25-35) genel kültür kategorisinden daha fazla olmasına rağmen, çalışmada bu durumun tam tersi bir sonuç bulunmuştur. Öğretmen eğitimi lisans programları kapsamında yer alan meslek bilgi ve beceri derslerinin nitelik ve niceliği titizlikle ele alınması “öğretmenlik mesleğini kazandırma” ve hedeflenen öğretmen profilini gerçekleştirme açısından oldukça önemlidir (Beşoluk ve Horzum, 2011; Kılıç, 2007; Küçükahmet, 2007; Sılay ve Gök, 2004). Doğanay ve diğerleri (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, öğretmen eğitimi lisans programlarına ilişkin ön plana çıkan olumsuzluklar arasında öğretim elemanlarının niteliği ve eğitim programı yer almaktadır. Bu bağlamda, yürütülen bu çalışmadan elde edilen diğer bir sonuç olarak genel kültür kategorisinde yer alan dersleri yürüten öğretim elemanlarının program geliştirme ve eğitim programına yönelik sahip olduğu bilgi ve beceriler oldukça önem kazanmaktadır. Örneğin SÖ ve MÖ programlarında genel kültür kategorisinde yer alan ve kur tanımında “Eğitimin felsefi temelleri ve eğitim programlarına etkisi” şeklinde ifade edilen “eğitim programı” kavramıyla doğrudan ilişkili olan “Felsefe” dersini yürütecek öğretim elemanının uzmanlığının sadece felsefe alanında olması yeterli midir? sorusunu akla gelmektedir.

Eğitim programı kavramının öğretmen yetiştirme programları ders içeriklerindeki düzeylerine yönelik olarak elde edilen bulgular ışığında hem kuramsal (program geliştirme kuramları, modelleri, süreçleri vb.) hem de uygulama ağırlıklı içeriğe (program geliştirme/uygulama/değerlendirme çalışmaları vb. vurgu yapan) yeterince yer verilmediği görülmüştür. Tamamen program geliştirme kuramları, modelleri ve süreçlerine yönelik ders içeriğine sahip olan lisans programları sadece SBÖ ve FBÖ’dir. Fakat SBÖ lisans programında yer alan “Program Geliştirme”; FBÖ’de yer alan “Fen-Teknoloji Programı ve Planlama” adlı “eğitim programı” kavramının kuramsal boyutuna odaklanan bu dersler (*) işaretli dersler arasındadır. Başka bir deyişle, ders ilgili yarıyılın tüm öğrencileri için zorunlu olmasına rağmen, bu ders yerine farklı bir dersin programa eklenmesi fakülte yönetimine bırakılmıştır (YÖK, 2007). Öğretmenlik lisans programı kur tanımlarında “eğitim programı” kavramının uygulama boyutuna odaklanan dersler ise, MÖ lisans programındaki “Okul Öncesi Müzik Eğitiminde Genel Yaklaşımlar” ve TÖ lisans programındaki “Özel Öğretim Yöntemleri II” dersleridir. Bu iki dersten, MÖ lisans programındaki “Okul Öncesi Müzik Eğitiminde Genel Yaklaşımlar” dersi de (*) işaretli dersler arasında yer almaktadır. Eğitim programı kavramının ders içeriklerinde kuramsal ve uygulama düzeyinde yeterince yer almaması alanyazınla da paralellik göstermektedir. Uluçınar-Sağır ve Karamustafaoğlu (2011), fen bilgisi öğretmen adaylarının program geliştirme süreci ve aşamalarına ilişkin sahip oldukları bilgi düzeyinin oldukça yetersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Arı (2010) tarafından yapılan benzer bir çalışmada ise, ilköğretim matematik, fen bilgisi, Türkçe, sınıf ve bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü son sınıf öğrencileri, ilköğretim programlarının uygulanmasında gerekli bilgi ve beceriyi yeterince kazanmadan mezun olduklarını ifade etmişlerdir. Bunlara ek olarak, bazı lisans programlarına yönelik bulgular daha ayrıntılı incelendiğinde, ders içeriklerinin bilimsel dayanaklardan yoksun olarak hazırlandığı açıkça göze çarpmaktadır. Örneğin, İDABÖ programında alan ve alan eğitimi ders kategorisindeki “Din Eğitimi” dersinin kur tanımında belirtilen “Din öğretiminde öğretim programı modelleri” ifadesi program geliştirme süreç ve modellerinin bilimsel dayanaklarının yeterince gözetilmediğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Eğitim programı

kavramı ve öğeleri göz önüne alındığında, konu alanı/disipline özgü bir yaklaşım yerine, tüm alanları kapsayıcı bir kavram olarak nitelendirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, Yükseköğretim Kurulu (2007) tarafından hazırlanan “Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları” kılavuzu temel veri kaynağından doküman incelemesi yoluyla elde edilen bulgular (a) “eğitim programı” kavramıyla ilgili derslerin yarıyıllara tesadüfi bir biçimde yerleştirildiğini; (b) eğitim programını oluşturan öğelerin bir bütün olarak ele alınmadığını ve genellikle eğitim durumları ögesine odaklandığını; (c) eğitim programı kavramının kuram ve uygulama boyutlarına yeterince ağırlık verilmediğini göstermiştir. Bu sonuçtan hareketle, eğitim fakültesinden mezun olan bir öğretmen adayının eğitim programı kavramının; öğrenci, öğretmen, öğrenme-öğretme süreci ve daha genel anlamda eğitim sistemi açısından taşıdığı önemi ve işlevi hakkında sahip olduğu bilgi düzeyinin oldukça yetersiz olacağı açıktır. Bu sonucu destekleyici nitelikte bir bulgu TED’in (2009) yürüttüğü çalışmada da ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucuna göre, Türkiye çapında görev yapan öğretmenlerin, öğretim programı yerine ders kitabı ya da öğretmen kılavuz kitaplarını dikkate aldıkları ortaya çıkmıştır. Eret’in (2013) öğretmen adaylarıyla yaptığı çalışmada da, öğretmen adaylarının program geliştirme ve program değerlendirme gibi meslek hayatları boyunca ihtiyaç duyacakları derslerin öğretmen yetiştirme programlarına dâhil edilmesi gerektiği yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Öte yandan, Yeşilyurt’un (2013) yürüttüğü deneysel çalışmada, program geliştirme dersi alan okul öncesi öğretmen adaylarının program geliştirmeye ilişkin bilişsel farkındalık düzeylerinin üst düzeyde ve olumlu yönde değiştiği tespit edilmiştir. Greenhill (2010), bir öğretmen eğitimi programının, öğretmen adaylarına hem etkili öğrenmenin sağlanmasında içerik ve becerilerin düzenlenmesine yönelik olarak, hem de program tasarlama, öğrenme hedeflerini belirleme, öğretimi düzenleme ve değerlendirme konusunda iyi yapılandırılmış öğrenme fırsatları sunarak etkin bir model olması gerektiğini ileri sürmüştür. Öğretmen ve eğitim programı arasındaki dinamik ilişkiye dikkat çeken Taylor (2013) ise, öğretmenin programı etkili bir şekilde kullanabilmesinin öğrenmeyi kolaylaştırdığını ve programın etkili kullanımının da öğretmenin deneyimlerine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Öğretmenin programı deneyimleyebilmesi, programlarla kendilerinden beklenen rol ve sorumlulukları yerine getirebilmesi ve dolayısıyla pedagojik dönüşümleri öğrenme sürecine yansıtabilmesi için gerekli hazır bulunuşluğa sahip olması gerekmektedir (Cross, Mungadi ve Rouhani, 2002). Bu bağlamda, eğitim programı kavramının bir bütünlük içinde anlamlandırılması ve sahip olduğu işlevlerin kazandırılmasında en önemli basamak hizmet öncesi öğretmen eğitimidir. Eğitim sisteminin ayrılmaz parçalarından biri olan eğitim programıyla ilgili kuramsal ve uygulamaya dönük bilgi ve becerilerden yoksun olarak yetişen bir öğretmen adayı; mesleğe başladığında programın öğrenci ihtiyaçları ve çevre koşullarına uyarlanması, uygulanması, öğrenci başarısının izlenmesi ve değerlendirilmesi gibi önem arz eden diğer alanlarda da güçlükler yaşayacaktır.

Nitelikli öğretmen yetiştirme idealinin gerçekleşmesi adına, öğretmen yetiştirme lisans programları yeniden gözden geçirilerek bahsedilen eksikliklerin giderilmesi önerilebilir. Ayrıca, tüm öğretmenlik lisans programlarına eğitim programını oluşturan öğeler ve bunlar arasındaki dinamik ilişkinin ön plana çıkarıldığı, program geliştirme ve değerlendirme süreçlerini kapsayan ortak bir dersin; program geliştirme ilkeleri doğrultusunda yürütülerek dâhil edilmesi oldukça önemli bir adım olacaktır. Bu çalışmanın doküman incelemesi yoluyla toplanan verilerle sınırlı olması nedeniyle, Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları kılavuzundaki kur tanımlarının, öğretmen eğitimi sürecine nasıl yansıtıldığını araştıran çalışmaların yapılması oldukça önem taşımaktadır. Bunlara ek olarak, özellikle eğitim programı kavramı ile doğrudan ilişkili olan ders sayısı dikkate alınarak belirlenecek lisans programlarındaki öğretmen adaylarının program geliştirme ve değerlendirmeye yönelik bilgi düzeyleri araştırılabilir. Benzer şekilde, öğretmen adaylarının program okuryazarlığını artırmaya yönelik olarak tasarlanacak uygulamaların farklı değişkenler çerçevesinde incelendiği deneysel çalışmalar yürütülebilir. Son olarak, öğretmen ve öğretmen adaylarının mevcut öğretim programlarını (tüm bileşenleri dahilinde) öğrenme-öğretme sürecine yansıtılma süreçlerine odaklanan nitel çalışmalar alanyazını zenginleştirebilir.

KAYNAKÇA

Akdemir, A. S. (2013). Türkiye’de öğretmen yetiştirme programlarının tarihçesi ve sorunları. *Turkish Studies* 8(12), 15-28.

- Arı, A. (2010). Öğretmen adaylarının ilköğretim programıyla ilgili eğitim fakültelerinde kazandıkları bilgi ve beceri düzeylerine ilişkin görüşleri. *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 251-274.
- Ayan, M. (2011). *Eğitim fakültelerinin sınıf öğretmenliği bölümü programlarının öğretmenlik mesleği genel yeterliklerini kazandırma düzeyi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Atanur-Baskan, G. (2001). Öğretmenlik mesleği ve öğretmen yetiştirmede yeniden yapılanma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 93-102.
- Beşoluk, Ş. ve Horzum, M. B. (2011). Öğretmen adaylarının meslek bilgisi, alan bilgisi dersleri ve öğretmen olma isteğine ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44(1), 17-49
- Borko, H., Liston, D. ve Whitcomb, J. A. (2006). A conversation of many voices: Critiques and visions of teacher education. *Journal of Teacher Education*, 57(3), 199-204.
- Burkhardt, H., Fraser, R., & Ridgway, J. (1990). The dynamics of curriculum change. In I. Wirszup ve R. Streit (Eds.), *Developments in school mathematics around the world* (Vol. 2, 3-30). Reston, VA: National Council of Teachers of Mathematics.
- Clements, D. H. (2002). Linking research and curriculum development. In L. D. English (Ed.), *Handbook of international research in mathematics education* (599-630). Mahwah, NJ: Erlbaum
- Cochran-Smith, M. ve Fries, K. (2008). Research on teacher education: Changing times, changing paradigms. In M. Cochran-Smith, S. Feiman-Nemser, ve D.J. McIntyre (Eds.), *Handbook of research on teacher education: Enduring questions in changing contexts*, 1050-1093. New York: Routledge/Taylor Francis and the Association of Teacher Educators.
- Cross, M., Mungadi, R., ve Rouhani, S. (2002). From policy to practice: curriculum reform in South African education. *Comparative Education*, 38(2), 171-187.
- Cruickshank, D. R., Bainer, D., Cruz J., Giebelhaus, C., McCullough, J. D., Metcalf, K. K. ve Reynolds, R. (1996). *Preparing America's teachers*. Bloomington, IN: The Phi Delta Kappa Educational Foundation
- Darling-Hammond, L. (2006). *Powerful teacher education: Lessons from exemplary programs*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Doğanay, A., Akbulut Taş M., Yeşilpınar, M., Yolcu, E., Turhan-Türkkan, B., Sarı, M., Karakuş, M., Aybek, B., Sadık, F., ve Akbulut, T. (2015). Hizmet öncesi öğretmen eğitiminde model arayışı. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 5(9), 1-21.
- Duman, E. (2006). Sınıf öğretmeni adaylarının program geliştirme yeterlikleri hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi (Ankara Üniversitesi ve Kırıkkale Üniversitesi örnekleri). Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Eret, E. (2013). An assessment of pre-service teacher education in terms of preparing teacher candidates for teaching. Yayınlanmamış doktora tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Greenhill, V. (2010). *21st century knowledge and skills in educator preparation*. Washington, DC: AACTE Partnership for 21st Century Skills.
- Hakan, A., Sağlam, M., Yaşar, Ş., Gültekin, M. ve Deveci, H. (2011). *İlköğretim öğretmenlerinin öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri alanlarındaki hizmet-içi eğitim gereksinimleri*. I.Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi http://www.pegem.net/akademi/kongrebildiri_detay.aspx?id=129893 adresinden 15.03.2017 tarihinde indirilmiştir.
- Hjalmarson, M. A. (2008). Mathematics curriculum systems: Models for analysis of curricular innovation and development. *Peabody Journal of Education*, 83, 592-610.
- Kılıç, A. (2007). Sınıf öğretmeni yetiştirme programında yer alan derslerin öğrenilme düzeyleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(19), 136-145.
- Korkmaz, Ö., Usta, E. ve Güzeller, C. (2009) Öğretmen adaylarının doğru eğitim yazılımı seçmeye yönelik değerlendirme yeterlikleri. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 135-142.
- Küçükahmet, L. (2007). 2006-2007 öğretim yılında uygulanmaya başlayan öğretmen yetiştirme lisans programlarının değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 203-218.
- MacNab, D. (2000). Raising standards in mathematics education: Values, vision, and TIMSS. *Educational Studies in Mathematics*, 42(1), 61-80
- McMillan, J. H. (2000). *Educational research: Fundamentals for the consumer* (3rd edition). New York: Longman.
- Merseeth, K. K. ve Koppich, J. E. (2000). University of Virginia In L. Darling-Hammond, (Ed.). *Studies of excellence in teacher education: Preparation in a five year program*. Washington: AACTE Publication.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (2008). *Milli Eğitim Temel Kanunu*. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html adresinden 18.12.2016 tarihinde indirilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (1973). *Öğretmen yeterlikleri. Öğretmenlik mesleği genel ve özel alan yeterlikleri*. Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü. <http://otmg.meb.gov.tr/YetGenel.html> adresinden 15.05.2015 tarihinde indirilmiştir.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. California: Sage.

- Oliva, P. F. ve Gordon, W. (2013). *Developing the curriculum* (8th ed.). Boston: Pearson.
- Ornstein, A. C. ve Hunkins, F. P. (2004). *Curriculum: Foundations, principles and issues*. US: Pearson.
- Özcan, M. (2012). Okulda üniversite modelinde kavramsal çerçeve: Eylemdeki vizyon. *Öğretmen Eğitimi ve Eğitimcileri Dergisi*, 1(1), 107-132.
- Posner, G. J. (1995). *Analyzing the curriculum*. (2nd ed). New York: McGraw-Hill.
- Safran, M. (2014). Eğitim fakülteleri, öğretmen yetiştirme süreci ve yeni arayışlar. 4. Öğretmen Yetiştirme Politika ve Sorunları Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı, s. 2-3. http://www.egitim.hacettepe.edu.tr/belge/ispite_2014.pdf adresinden 18.06.2016 tarihinde indirilmiştir.
- Sağlam, M. ve Kürüm, D. (2005). Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerinde öğretmen eğitiminde yapısal düzenlemeler ve öğretmen adaylarının seçimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 33(167), 53-70.
- Sılay, İ. ve Gök, T. (2004). Öğretmen adaylarının uygulama okullarında karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunları gidermek amacıyla hazırlanan öneriler üzerine bir çalışma. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, <https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/217.pdf> adresinden 20.02.2017 tarihinde indirilmiştir.
- Taylor, M. W. (2013). Replacing the 'teacher-proof' curriculum with the 'curriculum-proof' teacher: Toward more effective interactions with mathematics textbooks. *Journal of Curriculum Studies*, 45(3), 295-321.
- Türk Eğitim Derneği [TED], (2009). *Öğretmen yeterlikleri*. Ankara: Türk Eğitim Derneği
- TEDMEM, (2014). *2014 Eğitim değerlendirme raporu*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Uluçınar-Sağır, Ş. ve Karamustafaoğlu, O. (2011). Fen bilgisi öğretmen adaylarının program geliştirme sürecine ilişkin bilgi düzeyleri. *Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 109-123.
- United States Department of Education (2011). Our future, our teachers: The Obama administration's plan for teacher education reform and improvement. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED524556.pdf> adresinden 05.03.2017 tarihinde indirilmiştir.
- Varış, F. (1969). Eğitimde program araştırmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(1), 23-32. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/483/5668.pdf> adresinden 05.09.2015 tarihinde indirilmiştir.
- Yeşilyurt, E. (2013). Program geliştirme dersinin öğretmen adaylarının program geliştirmeye ilişkin bilişsel farkındalık düzeyine etkisi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 6(3), 316-342
- Yıldırım, A. (2011). Öğretmen eğitiminde çatışma alanları ve yeniden yapılanma. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Dergisi*, 1(1), 1-17.
- Yıldırım, A. (2013). Türkiye'de öğretmen eğitimi araştırmaları: Yönelimler, sorunlar ve öncelikli alanlar. *Eğitim ve Bilim*, 38, 175-191.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10.baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yükseköğretim Kurulu [YÖK], (2007). *Eğitim fakültesi öğretmen yetiştirme lisans programları*. http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik//journal_content/56_INSTANCE_rEHF8BIsfYRx/10279/49875 adresinden 15.06.2016 tarihinde indirilmiştir.